

Göç Araştırmaları Derneği

Tespit ve Öneriler

**Türkiye’de Mülteciler
Bağlamında
Sivil Topluma İlişkin**

Selin Altunkaynak Vodina

2019

TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİ SİĞINMACILAR BAĞLAMINDA SİVİL TOPLUMA YÖNELİK TESPİT VE ÖNERİLER

Selin Altunkaynak Vodina

2019 Ekim ayı itibarıyla, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün verilerine göre, Türkiye'de bulunan 3.6 milyonun üzerinde kayıtlı Suriyeli sığınmacının yüzde 95'i kamp dışı alanlarda yaşamakta, kentlerde ve köylerde yerel topluluk ile günlük hayat rutinlerinde iç içe yer almaktadır. Geri göndermeme ilkesinin bağlayıcılığı ve Suriye'de çatışmaların devam etmesi sebebiyle geçici koruma altına alınmış Suriyeli sığınmacıların toplu geri dönüşleri kısa vadede mümkün ve hukuki gözükmemektedir. 2014 yılından bu yana, yabancılar ve uluslararası koruma kanunu ile geçici koruma yönetmeliği kapsamında; Türkiye'de kayıt altına alınmış Suriyeli sığınmacıların kadar kayıt oldukları illerde eğitim, sağlık gibi temel hizmetlere ücretsiz erişim hakkı bulunmaktadır. Ancak, Türkiye'de geçirilen 10 seneye varan bu süreçte gittikçe artan çocuk işçilik, çocuk evlilik, işsizlik, güvencesizlik, yoksulluk, toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, kayıtsızlık, kayıt olduğu ilde ikamet etmeme, haklara erişememe gibi problemlerin hızla artması ve artmaya devam etmesi, bize bu sorunlarla sadece kamunun imkanları ve altyapısı ile çözüme kavuşturulamayacağını göstermektedir. Bu süreçte kamu otoritelerinin yanında sivil toplumun da rolü ve önemi artmış, bilgi birikimleri, saha deneyimleri ve uzman kadrolarıyla pek çok alanda Suriyeli sığınmacıların yaşadıkları problemlere müdahale konusunda devlete destek olan kuruluşlara dönüşmüşlerdir. Suriyeli sığınmacıların Türkiye'deki varlığı devam ettiği sürece devlet ve STK işbirliği zorunlu hale dönüşmüştür.

Bu doğrultuda, 2015 yılında 3RP adı verilen Bölgesel Mülteci ve Dayanıklılık Planı (*Regional Refugee and Resilience Plan*) oluşturulmuş, bu planda Birleşmiş Milletler örgütleri, devlet ve pek çok sivil toplum kuruluşu koruma, gıda güvenliği ve tarım, eğitim, sağlık, temel ihtiyaçlar ve geçim kaynakları sektörleri kapsamında, ortak ihtiyaç analizi, stratejik planlama ve söz konusu ihtiyaçların ele alınmasına yönelik faaliyetlerin koordinasyonunun gerçekleştirilmesi konusunda stratejik ortaklar olarak yer almışlardır.

Avrupa Birliğine uyum sürecinin başlamasından itibaren gelişimi ivme kazanan sivil toplum, özellikle Suriyeli sığınmacıların Türkiye'ye gelişiyle büyük önem kazanmıştır ve ihtiyaca yönelik olarak sayıları hızla artmaktadır. Bu alanda yazılan projeler ve sağlanan fonlar, Suriyeli sığınmacılara yönelik psiko-sosyal destekten korumaya, mali yardımdan danışmanlık hizmetlerine, iş piyasasına erişimden sosyal uyuma kadar pek çok alanda hizmet sağlamış, çok büyük bir oranda Suriyeli sığınmacının bu hizmetlerden faydalanmasına vesile olmuştur. Bu süreçte sivil toplum kuruluşları Suriyeli sığınmacıların gözünde devlet mekanizmalarının bir parçası olarak görülmüş (HYD, Türkiye'de Sivil Toplum ve Mülteciler Raporu, 2017), özellikle Milli Eğitim Bakanlığı, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü ve Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile ortak protokoller ve projeler gerçekleştirilmiştir. Çok uzun yıllardır varlığını sürdüren çeşitli sivil toplum kuruluşları da fonlarını ve aktivitelerini bu alana kaydırmışlardır. Böylelikle, sağlanan fonların etkili ve adil dağıtımında, sahaya ve ihtiyaç sahibi kişilere ulaştırılmasında STK'lar büyük bir rol üstlenmiştir.

Türkiye'de sivil toplum özellikle Suriyeli sığınmacılar alanında hızla gelişip büyürken, 2015 yılı temmuz ayı itibarıyla, OHAL kapsamında alınan pek çok önlem ve karar sivil toplumu da derinden etkilemiş, Suriyeli sığınmacılara hizmet veren pek çok sivil toplum kuruluşu da bu süreçte sorunlar yaşamıştır. Özellikle, mevcut siyasi ortamın yarattığı atmosfer göç alanında çalışan STK'ların hak temelli hizmet

vermelerini zorlaştırarak, sivil toplum faaliyetlerinin zarar görmesine yol açmıştır. Bu süreçte, içlerinde Suriyeli sığınmacılara hizmet veren kuruluşların da olduğu, 1000'den fazla sivil toplum örgütü kapatılmış ve pek çoğu da kapatılma korkusu yaşamıştır. Hükümet sivil toplum üzerinde sıkı bir kontrol politikası güderek, bazı "makbul" STK'ların faaliyet alanını genişletirken, tüm STK'lar için aynı alanı tanımamış, tarafgir ve kayırmacı bir yaklaşım benimsemiştir. Bu bağlamda, sivil toplumun bir kısmı da gerçek manasından uzaklaşarak devletin bir alt kurumu haline dönüşmüştür. Gerçek bir sivil topluma olan ihtiyacın bu kadar görünür olduğu bir dönemde, sivil toplum örgütleri sıkı denetim, zorlu bürokratik süreçler, uzun süren saha izni prosedürleri, resmi kurumlarla gerçekleştirilecek protokol zorunlulukları gibi kısıtlamalara, orantısız, uzun denetimlere ve kontrollere maruz kalmış, bu nedenle, pek çoğu saha faaliyetlerini azaltmış, hak temelli faaliyetler yerine maddi yardım konusunda projelere ağırlık vermiştir. Türkiye halkı ve Suriyeli sığınmacılar arasında hassas bir köprü rolü de üstlenen STK'lar, bu süreçten büyük ölçüde etkilenmiş, fonlarının sürdürülebilirliği konusunda ciddi sıkıntılar yaşamışlardır. Devlet yalnızca işbirliği yaptığı STK'lara katılımcı bir ortam yaratmış, diğerlerini alanda rekabet edemeyecek, faaliyetlerini gerçekleştiremeyecek kurumlara dönüştürmüştür.

Diğer taraftan, Suriyeli sığınmacıların kendileri de çeşitli sivil toplum örgütleri kurmuşlar, yapılan bağışlarla sahaya içeriden bir bakışla katkı sağlamışlardır. Toplumsal uyum süreçleri bakımından, bu tür kurumların özellikle desteklenmesi ve teşvik edilmesi gerekirken, Suriyelilerin kurdukları STK'lar da aynı baskıdan nasibini almış, "makbul" olmayan STK'lar uzun izin ve denetim süreçlerine tabi tutulmuşlardır, hatta çoğu Türkiye'de çalışma izninden yoksun bırakılmıştır. Bu durumda da, hak temelli olarak örgütlenmek isteyen Suriyeli STK'lar kendi topluluklarının yaşadıkları sorunlara müdahalede ve çözümünde bir paydaş olarak görülmemiştir.

Sivil toplum alanında yaşanan gerileme, sivil toplum çalışanlarına ve destekçilerine de olumsuz yönde yansımıştır. Diğer taraftan, sivil toplumun en önemli sorunlarından biri olan sürdürülebilirlik sorunu, fonların senelik oluşu, devamlılık kaygısıyla dolu ve güvenceden yoksun olarak proje bazlı çalışma koşullarından dolayı sivil toplum kuruluşları gibi, çalışanları da güvencesiz ortamdan nasibini almaktadır.

Göç Araştırmaları Derneği (GAR) olarak sunduğumuz bu raporda, Suriyeli Sığınmacılar bağlamında sivil toplum alanına yönelik bazı önerilerimiz bulunmaktadır:

GÜÇLÜ BİR SİVİL TOPLUM

- 3RP 2019/2020 stratejik planında da belirtildiği gibi, kamu kuruluşlarının kapasitelerini güçlendirebilmek için ek kaynaklara, programlarını ve hizmetlerini Suriyelilerin özel ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde düzenlemek içinse uzmanlık bilgisine ihtiyacı vardır. Devletin alt yapısını güçlendirirken sivil toplumun bilgi birikimi, deneyimi ve sahaya ulaşılabilirliğinden faydalanması gerekmektedir. Bu süreçte bu alanda çalışan, büyük- küçük, yeni-eski, yerli-yabancı tüm sivil toplum örgütlerine eşitlikçi ve katılımcı bir ortam yaratarak, bilgi birikimi, fikirler ve iyi örnekleri paylaşımlarına uygun ortam hazırlanmalıdır.
- Suriyeli sığınmacılar ile ilgili alınacak kararlarda, devletin, ortaya atılacak yeni kanun önerilerinde, geliştirilecek politikalarda, STK'ların katılımını sağlayacak, süreçlere dahil olmalarını kolaylaştıracak bir ortamın sağlanması gerekmektedir.

SÜRDÜRÜLEBİLİR BİR SİVİL TOPLUM

- Özellikle, 2015 yılından itibaren uygulanmaya başlanan sivil toplum alanına yönelik baskıların son bulması, sığınmacıların ihtiyaçlarına yönelik çalışmalar yapan STK'ların faaliyetlerinin kolaylaştırılması, bu alanda uzun yıllardır çalışan, bilgi birikimi ve deneyimi sebebiyle sahadaki ihtiyaçlara cevap olabilecek hem yerel hem de uluslararası STK'lara izin prosedürlerinde kolaylıklar sağlanması, kamu-STK işbirliğini güçlendirecek adımlar atılması ve güçlü stratejik bir işbirliği için karşılıklı olarak şeffaflık, bilgiye erişim konusunda acil kararlar alınması gerekmektedir.
- Yıllık projeler ve fonlarla var olmaya çalışan STK'lara düzenli bir hibe akışının sağlanması da bu süreçte önemlidir. Suriyeli sığınmacıların yaşadığı sorunlara cevap niteliğindeki saha faaliyetlerinin devamlılığının sağlanması, bu konuda uzman personelin yetişmesi ve bir saha deneyimi ve birikiminin oluşması açısından, finansal anlamda daha sürdürülebilir bir sivil toplumun yolları aranmalıdır. Bu doğrultuda STK'lar da kamuoyunu tatmin edecek şeffaflığa sahip olmalıdır.
- Göç alanında sadece maddi yardım konularında değil, çeşitli savunuculuk ve farkındalık yaratma faaliyetleri için de STK'lar desteklenmeli, bu alanda yapılacak projeler teşvik edilmelidir.

KOORDİNE VE İŞBİRLİĞİNE AÇIK BİR SİVİL TOPLUM

- Sahadaki sosyal uyumu güçlendirme faaliyetlerinde STK'lar ve belediyeler önemli iki paydaştır. Bu paydaşların işbirliği ve koordinasyon içerisinde çalışması, yerel halk ve sığınmacıları bir araya getiren faaliyetleri birlikte yapmaları başarı sağlayacaktır.
- Belediyelerin, hizmet verdikleri bölgelerde yer alan sığınmacılara daha kapsamlı bir hizmet verebilmesi için, STK'ların insan kaynağından ve fonlarından etkili bir şekilde yararlanması, STK'ların da bu süreçte belediyeden saha faaliyetleri konusunda resmi destek almaları önemlidir.
- Sivil toplum alanı büyüdükçe ve geliştikçe, STK'lar arasında kaynak elde etme ve saha izinlerinin alınması konusunda artan bir rekabet gözlenmektedir. Bu süreçte Suriyeli sığınmacılara hak temelli bir yaklaşımın sağlanması adına, STK'lar arası işbirliği de güçlendirilmeli, ihtiyaçlara yönelik yapılacak koordinasyon toplantılarıyla mükerrer projeler önlenmeli, hangi STK'nın nerede, ne hizmeti vereceği ve vermekte olduğu tüm paydaşlar tarafından bilinmelidir. Tüm faaliyetleri belli il ve ilçelere toplamak yerine geniş işbirliğine yönelik zemin oluşturularak, hizmetlerin genele ve özellikle kent çeperlerine yayılmasının önü açılmalıdır.
- Sosyal Hizmet, Sosyoloji ve Psikoloji gibi alanlardan mezun olan pek çok kişi, devlet tarafından istihdam edilemediği için bu alanda faaliyet gösteren Sivil Toplum Kuruluşlarında görev almaktadır. Devletin, hali hazırda STK'lar tarafından istihdam edilmiş, aynı müfredata sahip okullardan mezun olan bu donanımlı ve alanında uzman kişilere de, kendi sosyal çalışmacıları gibi, sosyal inceleme raporları yazmak, ev ziyaretlerinde bulunmak gibi faaliyetlerde akreditasyon sağlaması, Sosyal Hizmet Merkezlerindeki iş yükü ve vaka sayısı dikkate alındığında sahadaki yükün paylaşılmasında ve insan kaynağının efektif kullanılmasında başarı sağlayacaktır.

TOPLUM TEMELLİ BİR SİVİL TOPLUM

- Toplum temelli yaklaşımın önemi hem kamu kurumları hem de STK'lar tarafından benimsenmelidir. Bu bağlamda Belediyeler ve STK'lar, karar alma ve denetleme süreçlerinin yanı sıra programların uygulanma aşamalarında sığınmacıları da içerici faaliyetler düzenlemeli, sığınmacıların kendi sorunlarının çözümüne ilişkin fikir ve proje ortaya koymalarını teşvik etmelidir. Kamu kurumlarının ve STK'ların koruyucu bakış açısından kurtulup, toplum temelli bir mekanizma yaratması gerekmektedir.
- Sığınmacıların kendi STK'larını kurmalarının önünün açılmasına, izin süreçlerinin kolaylaştırılmasına, özellikle fon sağlayıcılar ile sığınmacılar tarafından kurulacak STK'lar için fon akışının sağlanması için hak savunuculuğu faaliyetlerinin yürütülmesine önem verilmelidir.

ETKİLİ BİR SİVİL TOPLUM

- Türkiye toplumunun Suriyeli Sığınmacılarla iç içe yaşamaya başlamasının üzerinden 9 yıl geçmiştir. Bu sebeple, STK'ların geçici ve acil önlemler yerine daha kalıcı etkiler bırakan, özellikle sosyal uyum konusunda daha fazla proje üretmesi gerekmektedir.
- STK'lar hala acil yardım odaklı çalıştığından, yapılan yardımların ve verilen danışmanlıkların etkililiğini ölçebilecek bir mekanizmaları bulunmamaktadır. Sadece sayı ve hedef odaklı kısa vadeli projeler yerine, devletin ve fon sağlayanların daha uzun vadeli ve uyumu güçlendirici projeler konusunda STK'ları desteklemesi gerekmektedir.
- STK'lar tarafından gerçekleştirilen faaliyetlerin ölçümü, yararlılığı ve etkisi konusunda analiz yapabilecek kuruluşlar kurulmalı, bu yönde danışmanlıklar sağlanmalıdır.
- Akademi ve STK ilişkisi güçlenmeli, STK'lar ve kamu kurumları programlarını oluştururken akademinin bilgi ve deneyiminden faydalanmalıdır. Akademi ile birlikte oluşturulacak projelerle teorik çerçeve, göç çalışmaları ve saha bilgisinin bütünleşmesine yönelik çalışmalar arttırılmalıdır.

Göç Araştırmaları Derneği

TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİ MÜLTECİLER BAĞLAMINDA GAR ÜYESİ ARAŞTIRMACILARIN TESPİT VE ÖNERİLERİ

Bu yaz İstanbul Valiliği tarafından, İstanbul'da kayıtlı olmayan Suriyelilerin geri gönderileceği açıklaması yapıldığından beri kamuoyunda yoğun bir tartışma yaşandı.

GAR (**Göç Araştırmaları Derneği**) üyeleri olarak bizler de çeşitli mecralarda bu konudaki görüşlerimizi dile getirdik. Ancak, mevcut duruma dair tespit ve önerilerimizi de paylaşmak gerektiğini gözönüne alarak, aşağıda göreceğiniz notları hazırlamaya karar verdik.

Dernek üyesi akademisyenler kendi uzmanlık alanlarında Türkiye'de bulunan Suriyeli nüfusla ilgili hukuki boyut, sivil toplum ve sosyal uyum gibi çeşitli başlıklarda tespit ve önerilerini yazdılar. Bu önemli konuda, herkesin düşüncesini ifade edebileceği soğukkanlı bir tartışma ortamına destek olması dileğiyle üyelerimizin kaleme aldığı değerlendirmeleri kamuoyuyla paylaşıyoruz.

<https://www.gocarastirmalariderneği.org/tr/>